

Voorschoolse educatie: doelgroepbepaling en toeleiding

Een handreiking voor gemeenten

Voorschoolse Educatie: doelgroepbepaling en toeleiding

Een handreiking voor gemeenten

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
	1.1 Voorschoolse educatie	3
	1.2 Een hoog bereik	3
	1.3 In het kort	4
	1.4 Deze brochure	5
2	De doelgroep	7
	2.1 De doelgroep bepalen	7
	2.2. Doelgroepcriteria	8
	2.3 De omvang van de doelgroep	10
3	Signaleren en verwijzen	13
	3.1 Signalerende instanties	13
	3.2 Bijhouden van signaleringsgegevens	14
	3.3 Tijdpad van signaleren en verwijzen	14
4	Werving en toeleiding naar voorschoolse educatie	17
	4.1 Algemene maatregelen	17
	4.2 Specifieke maatregelen	21
	4.3 Toeleidingsprogramma's	25
	4.4 Het aanbod	26
5	Naar een sluitend systeem	29
	5.1 Hoe worden gemeenten hiervoor gefinancierd?	31
	5.2 Monitoring en registratie	31
	5.3 Een sluitend systeem en méér	33
	5.4 Terug naar de praktijk, voorbeeld Almere	33
	Afkortingenlijst	36
	Meer weten?	37
	Geraadpleegde experts	38
	Bijlage Samenvatting van de wettelijke verplichtingen van gemeenten in verband met voorschoolse educatie	39
	Colofon	<i>binnenkant omslag achter</i>

1 Inleiding

'Als ouders hun kind niet aanmelden bij een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf, terwijl het kind in aanmerking komt voor voorschoolse educatie, dan gaan wij op huisbezoek. We merken dat ouders dat waarderen. Zij hebben het idee dat als iemand de moeite neemt om op bezoek te komen het wel heel belangrijk moet zijn' (Peuterspeelzaalwerk in Almere).

Voorschoolse educatie is voor veel kinderen belangrijk. Door deel te nemen aan een voorschools programma maken zij een goede start op school. Deze brochure¹ informeert gemeenten over hoe ze tot een samenhangende aanpak kunnen komen voor werving en toeleiding naar voorschoolse educatie. Een huisbezoek is een manier om ouders erover te informeren en ze te enthousiasmeren. Maar er zijn nog veel meer mogelijkheden om ouders te bereiken. De gemeente kan samen met uitvoerende partijen zorgen voor een aanpak waardoor zoveel mogelijk doelgroepkinderen daadwerkelijk profiteren van de voordelen van voorschoolse educatie.

1.1 Voorschoolse educatie

Voor- en vroegschoolse educatie (VVE) is al jaren één van de pijlers van het onderwijsachterstandenbeleid van OCW. Met VVE-programma's worden goede resultaten bereikt met name op de cognitieve- en taalontwikkeling van kinderen². Bovendien bevestigt onderzoek³ dat – mits het programma goed wordt uitgevoerd – vroege winst de beste winst is. Anders gezegd: investeren in de voor- en vroegschoolse periode blijkt een bijdrage te leveren aan de uitkomsten gedurende de schoolloopbaan. Bovendien hebben beroepskrachten die met de programma's werken veel houvast aan de methode en krijgt het werk meer diepgang.

In deze handreiking richten we ons op het voorschoolse deel van VVE. De afgelopen jaren zijn de ambities met betrekking tot voorschoolse educatie steeds verder toegenomen, tot de in 2008 door het Ministerie van OCW en de VNG geformuleerde wens alle doelgroepkinderen te bereiken⁴. Gemeenten krijgen hiertoe een inspanningsverplichting. Daarnaast dient de gemeente voor 100% van de doelgroepkinderen aanbod beschikbaar te hebben⁵. Deze opdracht geldt voor alle gemeenten met kinderen die een risico hebben op een (taal)achterstand ('doelgroepkinderen').

1.2 Een hoog bereik

In de brief 'Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie'⁶ van het Kabinet is te lezen: alle kinderen met een risico op taalachterstand in de Nederlandse taal moeten in 2011 een VVE-programma aangeboden krijgen. Kinderen die VVE nodig hebben worden doorverwezen naar een

1 Deze brochure is door Oberon en Sardes geschreven in opdracht van het ministerie van OCW

2 Leseman, 2002; Leseman & Blok, 2004

3 Thyme (2007)

4 Convenant tussen Ministerie van OCW en VNG in april 2008, zie www.delokaleeducatieveagenda.nl onder de knop VVE

5 Volgens de brief 'Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie' van 23 mei 2008. Het voornemen is dit in wetgeving vast te leggen.

6 Brief 'Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie', 23 mei 2008

peuterspeelzaal of kinderopvang met voorschoolse educatie. Voor gemeenten betekent dit drie dingen:

1. De gemeente bepaalt de criteria voor de doelgroep van voorschoolse educatie;
2. De gemeente spant zich ervoor in dat de doelgroepkinderen inderdaad een voorschoolse voorziening gaan bezoeken.
3. De gemeente draagt zorg voor voldoende aanbod van goede kwaliteit.

Het betekent nogal wat voor gemeenten om te streven naar een zo hoog mogelijk bereik. De doelgroepen die nu al bereikt worden met de voorschoolse educatie zijn daar gekomen dankzij de nodige inspanning van de gemeente en haar partners. De groep die nog niet wordt bereikt is niet de makkelijkst te bereiken groep. In de loop der tijd is al een redelijk beeld ontstaan van de mogelijke redenen voor het niet volgen van voorschoolse educatie (zie hoofdstuk 4 en bijvoorbeeld 'Waarom wel, waarom niet' Sardes, 2007). De gemeente zal hierop in moeten spelen en tegelijk de normale werving en toeleiding niet uit het oog verliezen. Er worden dus extra inspanningen van gemeenten verwacht.

Hiervoor zijn van Rijksweg onderseunende financieële maatregelen ingezet (zie www.delokaleeducatieveagenda.nl voor een financieel overzicht). Gemeenten met een minimum aantal gewichten-leerlingen ontvangen een specifieke uitkering of Brede Doeluitkering voor onderwijsachterstandenbeleid. De VNG en OCW hebben afgesproken dat gemeenten ook accresmiddelen zullen inzetten voor VVE. Omdat de opdracht aan gemeenten wordt aangescherpt, worden er extra middelen in het accres opgenomen.

1.3 In het kort

Op het terrein van voorschoolse educatie hebben gemeenten een aantal verplichtingen. Deze zijn vastgelegd in de wet- en regelgeving onderwijsachterstandenbeleid (zie bijlage):

- Eenmaal per jaar overleg voeren met de schoolbesturen en de kinderopvang in de gemeente over de doorlopende leerlijn van voorschoolse educatie naar basisonderwijs (WPO art 167a);
- Aangeven op grond van welke criteria een doelgroepkind in aanmerking komt voor het volgen van voorschoolse educatie (Besluit vaststelling doelstelling en bekostiging onderwijsachterstandenbeleid 2006–2010);
- Zorgen voor een aanbod voorschoolse educatie: een programma dat door gekwalificeerd personeel wordt verzorgd in kinderdagverblijven en peuterspeelzalen voor doelgroepkinderen van 2 en 3 jaar, tenminste drie dagdelen per week gedurende een jaar gegeven (idem);
- Voor de G31 geldt dat de gemeenten resultaatafspraken hebben gemaakt over het aantal peuters dat deelneemt aan voorschoolse educatie (Besluit brede doeluitkering sociaal, integratie en veiligheid).
- Met de VNG en met de G4 heeft OCW afspraken gemaakt gericht op het bereiken van alle doelgroepkinderen met voorschoolse educatie van hoge kwaliteit (zie bijlage). Het voornemen is dit in wetgeving vast te leggen.

Om te voldoen aan de verplichtingen kunt u de volgende stappen nemen:

1. Neem als gemeente de verantwoordelijkheid voor de regie in de keten van doelgroepformulering tot toeleiding en terugkoppeling;
2. Bepaal, in overleg met de LEA-partners, de doelgroep: zorg voor een eenduidige definitie van de doelgroep zodat iedereen weet welke groep kinderen in aanmerking komt voor voorschoolse educatie;
3. Breng het huidige bereik van voorschoolse educatie in beeld zodat ook duidelijk is welke

- groepen wel of juist niet worden bereikt;
4. Zorg voor voldoende en kwalitatief goed aanbod zodat de kinderen die worden doorverwezen daadwerkelijk een goed programma gaan volgen en kies effectieve strategieën om de in beeld gebrachte groepen te bereiken. Bepaal samen met de LEA-partners wie wat gaat uitvoeren:
 - Maak duidelijke afspraken over wie het voorschoolse aanbod uitvoert (via subsidieafspraken);
 - Maak duidelijke afspraken over wie zich inspant voor werving en toeleiding en hoe dit plaatsvindt;
 - Zorg voor een waterdicht systeem van signalering en plaatsing (samenwerkingsafspraken tussen de jeugdgezondheidszorg en de voorschoolse voorzieningen en eventuele andere instellingen die mee kunnen doen aan het voorschoolse aanbod). Het typerende van een sluitend systeem is dat er afspraken zijn gemaakt tussen alle betrokken partijen. Een sluitend systeem omvat het vastleggen van doelgroepcriteria, selectiemomenten, toeleidingsactiviteiten, registratie van deelname door de aanbieders, overdracht van verwijzingsgegevens (met toestemming van de ouders) en terugkoppeling van aanbieders naar verwijzer. Elk met de verantwoordelijke partijen erbij vermeld;
 5. Gebruik uw monitor om de resultaten in beeld te brengen zodat ook duidelijk is wanneer u goede resultaten bereikt en waar u eventueel nog specifieke maatregelen moet inzetten of waarvoor u een (ander) wervingsprogramma nodig heeft. Denkt u hierbij ook aan de volgende zaken:
 - Maak afspraken met bijvoorbeeld het consultatiebureau, peuterspeelzalen en kinderdagverblijven over registratie;
 - Maak een formulier waarin ouders toestemming geven voor registratie en overdracht van gegevens.

1.4 Deze brochure

Deze brochure gaat over werving voor en toeleiding naar het voorschoolse deel van VVE. Hoe bepaal je je doelgroep en hoe zorg je er voor dat alle doelgroepkinderen ook inderdaad gebruik gaan maken van voorschoolse educatie? De brochure is bedoeld voor gemeenten, maar ook voor andere partijen die betrokken zijn bij jonge kinderen, bijvoorbeeld de JGZ, peuterspeelzalen en kinderopvang, kan deze brochure relevante informatie bieden.

We bespreken achtereenvolgens het bepalen van de doelgroep, signaleren en verwijzen en toeleiding. Hoe de gemeente een sluitend systeem kan realiseren en welke rol de gemeente daarbij kan innemen is het belangrijkste uitgangspunt.

We geven steeds enkele goede voorbeelden uit gemeenten om u daarmee ideeën aan te reiken voor een mogelijke aanpak.

Deze brochure is mede tot stand gekomen met inbreng van de experts die we hebben geraadpleegd (zie bijlage).

2 De doelgroep

Gemeenten hebben de beleidsvrijheid gekregen om voor voorschoolse educatie zelf de definitie van de doelgroep te bepalen. We geven een aantal suggesties hoe je tot een doelgroepdefinitie komt en vervolgens gaan we in op mogelijke doelgroepdefinities. Daaraan voorafgaand beschrijven we eerst kort wat een VVE-plaats is.

Een VVE-plaats: wat is dat?

Een VVE-plaats voor een doelgroeppeuter ziet er op dit moment als volgt uit:

een aanbod van 3 dagdelen per week op een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf waar een VVE-programma wordt uitgevoerd door gekwalificeerd personeel⁷

Hoe het aanbod voor voorschoolse educatie is georganiseerd verschilt per gemeente. Dat heeft met verschillende factoren te maken: de financiën, de keuze voor en de grootte van de doelgroep, de grootte van de gemeenten maar ook 'hoe het gelopen is': de keuzes die in de loop van de tijd zijn gemaakt.

In de praktijk volgen niet alleen doelgroepkinderen een VVE-programma. Met name in kleinere gemeenten zijn er gemengde groepen van doelgroep- en niet-doelgroep kinderen. De niet-doelgroepkinderen komen dan bijvoorbeeld twee dagdelen en de doelgroepkinderen komen drie of vier dagdelen. Tevens krijgen de doelgroepkinderen dan extra's geboden, bijvoorbeeld speciale ondersteuning voor kinderen die extra aandacht nodig hebben of extra ouderondersteuning. Deze extra's maken deel uit van het VVE-programma; ze gelden ook voor doelgroepkinderen in groepen met alleen maar doelgroepkinderen.

2.1 De doelgroep bepalen

Burgemeester en wethouders van een gemeente bepalen op grond van welke criteria een doelgroepkind in aanmerking komt voor het volgen van voorschoolse educatie⁸. Voor welke criteria ook gekozen wordt, het is in elk geval belangrijk de groep kinderen te selecteren die baat heeft bij een VVE-programma. VVE-programma's zijn bedoeld om een brede ontwikkeling te stimuleren bij kinderen die opgroeien in een omgeving waar het taalaanbod beperkt is en waar weinig aandacht is voor informeel leren. Het is relevant om te achterhalen wat de doelgroep is volgens de programmakers van het door in uw gemeente gebruikte programma. (zie bijvoorbeeld:

www.jeugdinterventies.nl). U kunt dan vervolgens beoordelen of die beschrijving overeenkomt met de doelgroep zoals die in uw gemeente is geformuleerd.

De doelgroep gezamenlijk vaststellen

Het is de verantwoordelijkheid van de gemeente om de doelgroep te bepalen, maar het is goed om partijen die met jonge kinderen te maken hebben te betrekken bij het vaststellen van de doelgroep voor voorschoolse educatie. Aan de ene kant omdat zij specifieke kennis hebben over deze doelgroep, aan de andere kant om te zorgen dat ze bekend zijn met de definitie van de doelgroep en dat er draagvlak voor de aanpak is. Zij spelen immers een grote rol bij selectie, werving en toeleiding van doelgroepkinderen voor voorschoolse educatie.

⁷ Besluit vaststelling doelstelling en bekostiging onderwijsachterstandenbeleid 2006–2010. (Voor de G4 gelden aanvullende afspraken onder andere een aanbod van 4 dagdelen (Bestuurlijke overeenkomst 17 maart 2008)

⁸ idem

U kunt denken aan de volgende partijen:

- Jeugdgezondheidszorg;
- Peuterspeelzaal;
- Kinderopvang;
- Basisonderwijs;
- De schoolbegeleidingsdienst, bijvoorbeeld taalexperts;
- Buurtwerk / jeugdwerk;
- Minderhedenorganisaties.

De meeste van deze partijen zijn vaak al betrokken bij de Lokale Educatieve Agenda (LEA), zodat u dit onderwerp daar goed kunt agenderen en bespreken.

2.2. Doelgroepcriteria

Leerlinggewicht als criterium voor de doelgroep

Gemeenten krijgen via de specifieke uitkering/Brede doeluitkering OAB geld voor voorschoolse educatie op basis van de zogenaamde gewichtenregeling. Ieder kind krijgt, op basis van de opleiding van de ouders⁹, een gewicht. Hoe meer gewichtenleerlingen in de gemeente (boven een bepaalde drempel), hoe meer geld de gemeente krijgt voor onderwijsachterstandenbeleid. Een bruikbaar criterium voor deelname aan voorschoolse educatie is dus het opleidingsniveau van de ouders. Bovendien geldt voor het vroegschoolse deel van VVE (in groep 1 en 2 van de basisschool) het leerlinggewicht als criterium voor de doelgroep¹⁰. Door bij het voorschoolse deel ook voor het leerlinggewicht als criterium te kiezen weet je dus zeker dat de doelgroepen voor voorschoolse en vroegschoolse educatie overeenkomen. Omdat uit onderzoek blijkt dat VVE vooral effect heeft als kinderen zowel het voorschoolse als het vroegschoolse deel volgen, is het zorgen voor overeenstemming in de doelgroepen een belangrijke afweging.

Andere criteria voor het bepalen van de doelgroep

Niet ieder kind met laagopgeleide ouders heeft ook (risico op) een achterstand. En ook kinderen van hoger opgeleide ouders kunnen risico lopen op achterstanden. Het leerlinggewicht als criterium garandeert dus niet dat alle kinderen die een (risico op) achterstand hebben ook daadwerkelijk binnen de vastgestelde doelgroep vallen. Daarom kunnen er ook andere criteria worden gebruikt om te bepalen wie de doelgroepkinderen zijn:

- Woonachtig in een bepaalde wijk, dorpskern of postcodegebied;
- Op basis van een risicoprofiel of omgevingsanalyse (bijvoorbeeld een niet stimulerende taal-omgeving door weinig taalaanbod thuis, of thuis wordt geen Nederlands gesproken)
- Door het laten vaststellen van achterstanden bij kinderen.
- Gemeenten kunnen ook voor een combinatie van criteria kiezen.

Voorbeeld: Voorschoolse educatie voor alle kinderen

In het stadsdeel Amsterdam Oud-West wordt voorschoolse educatie aangeboden aan alle kinderen die in het stadsdeel wonen.

(Zie: brochure *Naar de voorschool in Oud-West: www.oudwest.amsterdam.nl*, doorklikken op *jeugd en onderwijs/voorscholen en peuterspeelzalen*)

⁹ Uit onderzoek blijkt dat de opleiding van de ouders een belangrijke indicator is voor achterstand bij kinderen

¹⁰ Schoolbesturen zijn verantwoordelijk voor het vroegschoolse deel van VVE. Voor vroegschoolse educatie geldt dat in ieder geval leerlingen met een leerlinggewicht eraan deel moeten kunnen nemen.

Omgevingsanalyse Centrum Jeugdgezondheid/RIVM¹¹

Als het criterium 'risico op een taalachterstand in het Nederlands door onvoldoende aanbod in het Nederlands' wordt gebruikt voor het bepalen van de doelgroep, kan de JGZ-professional binnenkort gebruik maken van de omgevingsanalyse van het Centrum Jeugdgezondheid/RIVM. Dit instrument zal waarschijnlijk gaan bestaan uit een stroomschema aan de hand waarvan de jeugdarts of jeugdverpleegkundige kan bepalen of een kind wordt doorverwezen naar een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf met voor-

schoolse educatie vanwege een risico op taalachterstand in het Nederlands door een gebrek aan taalaanbod in het Nederlands. Zij hoeven daarvoor geen extra gegevens te verzamelen; alle gegevens die nodig zijn staan al in het JGZ-dossier. De gemeente heeft geen inzicht in dat dossier. Wel kan de jeugdgezondheidszorg 0-4 achteraf aangeven hoeveel kinderen in aanmerking zijn gekomen voor voorschoolse educatie op basis van dit criterium.

(Zie www.rivm.nl/jeugdgezondheid)

Voorbeeld: Combinatie met kindvolgsysteem

De gemeente Oude IJsselstreek maakt onder meer gebruik van een kindvolgsysteem. Bij alle driejarigen die een voorschoolse voorziening bezoeken wordt een CITO-taaltoets afgenomen. Eén vaste leidster neemt alle toetsen af. Als kinderen laag scoren kan dat tot gevolg hebben dat de peuter extra dagdelen krijgt aangeboden en daarmee ook tot de

doelgroep voor voorschoolse educatie gaat behoren. Buiten de CITO toets zijn er ook nog andere indicaties waarop een kind tot de doelgroep gerekend kan worden (al voordat het kind drie is), namelijk leerlinggewicht, een urgentieverklaring van het consultatiebureau of een achterstand in de taalontwikkeling.

Uitsluitingscriteria

VVE-programma's zijn niet specifiek ontwikkeld voor kinderen die een ontwikkelingsstoornis hebben. Voor deze groep is een ander aanbod passender. Zij moeten geholpen worden door een kinderarts of andere tweedelijns gezondheidszorgprofessional. Het is dus ook belangrijk na te denken over uitsluitingscriteria: welke kinderen komen niet in aanmerking voor voorschoolse educatie. Dit zal met name gaan om de groep kinderen met een grote zorgbehoefte, zoals druk gedrag, ADHD en andere gedragsproblemen. Als deze kinderen geplaatst worden in een groep voor voorschoolse educatie kan dat leiden tot minder aandacht voor de andere geplaatste kinderen. Bovendien kunnen ze op een gespecialiseerde opvang, bijvoorbeeld een medisch kinderdagverblijf, effectiever worden ondersteund. Een andere mogelijkheid is dat deze zorgkinderen op de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf ambulante ondersteuning ontvangen. Veel gemeenten zijn op dit moment bezig een interne zorgstructuur voor 0-4 jarigen op te zetten en af te stemmen met het VVE-beleid.

Wees heel helder welke kinderen niet in aanmerking komen voor een door de gemeente gefinancierde plaats voor voorschoolse educatie en stem dit af met de peuterspeelzalen; zij hebben ervaring met wat haalbaar is. Een duidelijke door alle partijen gedragen doelgroepbeschrijving is

¹¹ Op het moment van uitgave van deze brochure is nog niet bekend wanneer deze omgevingsanalyse wordt vastgesteld.

van belang voor de toeliders en geeft ook duidelijkheid aan de ouders. Dit kan vervelende situaties voorkomen.

2.3 De omvang van de doelgroep

De doelgroepdefinitie is afhankelijk van de ambitie (en financiële ruimte) van de gemeente. Sommige gemeenten vinden dat alle kinderen gebruik moeten kunnen maken van voorschoolse educatie. Andere gemeenten geven de voorkeur aan een doelgroepdefinitie die gelijk is aan de gewichtenregeling. Wanneer u kiest voor de gewichtenregeling of selectie op basis van wijk of postcodegebied weet u van tevoren om hoeveel kinderen het gaat. U weet of uw budget toereikend is en of er voldoende aanbod is. Bij de keuze voor één van de andere criteria is het moeilijk in te schatten hoe groot de groep kinderen is die u wilt bereiken. Om er geen open eind regeling van te maken is het aan te bevelen wel een maximum aan het aantal plaatsen voor voorschoolse educatie vast te stellen. Bijvoorbeeld 'wij hebben geld voor extra dagdelen voor 40 kinderen'. De selectie is er dan op gericht om de kinderen te identificeren die voorschoolse educatie het meest nodig hebben. Op deze manier houdt u de kosten in de hand.

Aanbod voor alle doelgroepkinderen

Er is op dit moment nog geen wettelijke verplichting om een aanbod te hebben voor alle doelgroepkinderen en om alle doelgroepkinderen ook daadwerkelijk te bereiken. Wel is in de afspraken tussen VNG en OCW vastgelegd dat VNG gemeenten zal stimuleren dat zij in 2011 een plaats aanbieden aan alle kinderen die voorschoolse educatie nodig hebben. Er is een spanningsveld tussen enerzijds de beleidsvrijheid van gemeenten om de doelgroep vast te stellen en anderzijds het streven om aan alle doelgroepkinderen een aanbod te doen. Immers, hoe hoger de ambitie van de gemeente, hoe groter het aanbod zou moeten zijn. Daarom is het noodzakelijk dat er een maatstaf wordt gebruikt die voor alle gemeenten hetzelfde is. OCW en VNG hebben afgesproken dat er bij bepaling van de *omvang* van de doelgroep gekeken wordt naar het aantal plaatsen dat overeenkomt met het aantal voorschoolse doelgroepkinderen op basis van de gewichtenregeling zoals die in 2011 geheel is ingevoerd. Omdat het bij voorschoolse educatie gaat om kinderen tussen de 2,5 en 4 jaar, is het aantal doelgroepkinderen vast te stellen door 75% te nemen van het aantal 4- en 5-jarige kinderen met een 0,3 of 1,2 gewicht die zijn ingeschreven in de groepen 1 en 2 van de basisscholen op het grondgebied van de gemeente. Op deze manier kan het minimum aantal VVE-plaatsen worden vastgesteld. Het maakt verder niet uit of op deze plaatsen daadwerkelijk kinderen zitten die ouders hebben met een laag opleidingsniveau of dat de kinderen op grond van andere criteria zijn doorverwezen naar VVE.

Checklist bij het bepalen van de doelgroep

- Zicht op financiële ruimte voor voorschoolse educatie
- Zicht op gebruikte VVE-programma's en de doelgroep daarvan
- Gezamenlijke visie op de doelgroep
- Betrokkenheid van alle relevante partners
- Duidelijke doelgroepdefinitie (inclusief uitsluitingscriteria)
- Zicht op omvang van de doelgroep

Als is vastgesteld welke kinderen tot de doelgroep voor voorschoolse educatie behoren, is de volgende vraag hoe u deze kinderen (en hun ouders) kunt bereiken. Het streven is dat in 2011 alle kinderen met een risico op taalachterstand in het Nederlands deelnemen aan voorschoolse educatie. Hier ligt zeker een uitdaging voor de gemeenten. De eerste stap is signaleren en verwijzen, en vervolgens zonodig werven en toeleiden. De volgende hoofdstukken gaan over deze onderwerpen.

3 Signaleren en verwijzen

Als de doelgroep eenmaal is vastgesteld, is het tijd om een signalerings- en verwijzingsstelsel op te zetten. De gemeente moet, als de doelgroep is geformuleerd, duidelijke afspraken maken met de JGZ en andere indicerende instanties over de te hanteren criteria, de wijze van selectie en registratie en de kosten daarvan.

3.1 Signalerende instanties

Het consultatiebureau ziet bijna alle kinderen¹². Indien ouders niet verschijnen op het consult dan worden ze een keer extra opgeroepen op het consultatiebureau of in sommige gevallen vindt er een huisbezoek plaats. Alleen al daarom is het logisch dat het consultatiebureau een belangrijke rol heeft bij signaleren van doelgroepkinderen en het verwijzen naar een voorschoolse voorziening. Bovendien heeft het consultatiebureau voldoende expertise in huis in het volgen van de ontwikkeling van kinderen en om te kunnen signaleren en verwijzen.

Er zijn naast het consultatiebureau ook andere instanties die een signalerende rol kunnen spelen, zoals:

- Peuterspeelzalen en kinderdagverblijven: vooral de pedagogisch medewerkers met een VVE-opleiding hebben veel ervaring met de doelgroep en zijn goed in staat te observeren en te signaleren. Soms blijkt pas als een kind al op de peuterspeelzaal zit dat het extra aandacht nodig heeft. Houd dus bij de doelgroepbepaling altijd de mogelijkheid van een later signaleringsmoment open.

Voorbeeld: cursus preventieve en vroegtijdige signalering

Op initiatief van de gemeente Hoorn heeft het Horizon College leidsters van peuterspeelzalen en later ook kinderdagverblijven geschoold in preventieve en vroegtijdige signalering. Hiervoor hebben de gemeentelijke werkgroep '0 tot 6 jarigen' en het Horizon College intensief samen-

gewerkt. In de cursus wordt onder andere aandacht besteed aan de volgende onderwerpen: kijken naar kinderen, wanneer is er sprake van kwetsbaarheid, observeren en signaleren, het betrekken van ouders, verwijzen en intervisie.

- Scholen: leerkrachten en intern begeleiders van de basisschool kunnen op basis van de ervaringen met oudere broertjes en zusjes aangeven welke kinderen risico lopen op (taal)achterstanden. Zij zien kinderen van verschillende achtergronden in de groep en kunnen vergelijking maken met de ontwikkeling van leeftijdsgenoten. Ook kunnen er in de Zorg Advies Teams kinderen worden gesignaleerd: deze teams horen bij de interne zorgstructuur (gevormd uit medewerkers van de school en externe zorgverleners) van scholen en hebben vanuit verschillende disciplines en vanuit contacten met verschillende gezinsleden (de ouders, oudere

¹² Het consultatiebureau heeft een bereik van 98% voor zuigelingen. Voor de groep 1.5 - 3 jarigen ligt het percentage op 80%.

broertjes en zusjes) zicht op de gezinssituatie en de behoeften van het kind.

- Huisarts: huisartsen zien bijna alle kinderen en zijn vaak ook op de hoogte van de gezinssituatie. Zij zouden daarmee veel meer een signalerende rol kunnen spelen dan op dit moment vaak gebeurt.
- Andere instellingen die te maken hebben met ouders van jonge kinderen en zicht hebben op de gezinssituatie: bijvoorbeeld CJG, maatschappelijk werk.

3.2 Bijhouden van signaleringsgegevens

Als er verschillende instanties betrokken zijn bij signaleren en verwijzen, is het belangrijk om te zorgen voor een centrale administratie. Dan blijft er duidelijk zicht op welke kinderen naar welke peuterspeelzalen zijn verwezen. In een dergelijk systeem kunnen de volgende gegevens bijgehouden worden:

- Verwijzende instantie;
- Wel/geen doelgroep;
- Datum van verwijzing naar peuterspeelzaal/VVE-programma;
- Datum van inschrijving van het kind;
- Deelname aan peuterspeelzaal, kinderopvang, VVE-programma, thuisprogramma (zoals Opstapje);
- Wachtlijstgegevens;
- Datum waarop het kind daadwerkelijk is geplaatst.

Omdat er vaak meerdere instanties betrokken zijn, zal er overdracht van gegevens nodig zijn. Hierbij zijn goede afspraken tussen de instanties onderling nodig, en daarnaast is het belangrijk dat de ouders om toestemming is gevraagd voor het doorgeven van gegevens. De Wet bescherming persoonsgegevens vraagt dit; consultatiebureaus zijn dat bovendien ook verplicht in het kader van de Wet Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGBO).

3.3 Tijdpad van signaleren en verwijzen

Het is belangrijk om op tijd te beginnen met verwijzen naar voorschoolse educatie. Wanneer het kind twee jaar is ben je eigenlijk al laat. Het is beter dat de signalerende instanties ouders wijzen op voorschoolse educatie als het kind ongeveer anderhalf is. Op die leeftijd (in tegenstelling tot een baby) worden ouders zich er meer van bewust dat het kind zelf actief met taal bezig is en dat ouders hun kind daar in moeten stimuleren. Daarbij komt dat ouders dan ook vaak merken dat het kind het leuk vindt om bij andere kinderen te zijn. Dit zijn allemaal redenen waarom een kind naar een peuterspeelzaal kan gaan. Vaak kunnen kinderen al voor hun tweede verjaardag worden ingeschreven op peuterspeelzalen. Laat het actief verwijzen naar een peuterspeelzaal met voorschoolse educatie samenvallen met de leeftijd waarop het kind kan worden ingeschreven. Als ouders dan al warm worden gemaakt voor een peuterspeelzaal kan het kind snel na zijn of haar tweede verjaardag beginnen.

Ga uit van meer signaleringsmomenten. Kinderen kunnen niet alleen worden geselecteerd voordat ze naar een voorschoolse voorziening gaan (bijvoorbeeld op basis van de wijk waar ze wonen of bijvoorbeeld door selectie door JGZ op basis van de omgevingsanalyse), maar de selectie kan ook worden uitgevoerd door de voorschoolse voorziening. De kinderen gaan dan in eerste instantie gewoon naar een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf. De pedagogisch medewerkers bepalen daar op basis van observaties en/of toetsen welke kinderen in aanmerking komen voor voorschoolse educatie. Zij moeten wel tijdig gaan selecteren, zodat de kinderen in ieder geval nog een jaar van de voorschoolse educatie kunnen profiteren.

Voorbeeld: vroeg beginnen met verwijzen

In de gemeente Utrecht indiceert het consultatiebureau kinderen al bij het intake huisbezoek, 2 weken na de geboorte. Daarna komt het onderwerp aan de orde bij de consulten op de leeftijd van 14 en 18 maanden en op de leeftijd van 2 jaar. Op basis van de indicering krijgen de ouders advies over de voorschoolse voorziening die voor het kind het meest gewenst is. De medewerker van het consultatiebureau informeert ouders over het doel en de opzet van de voorschool/voorschoolse voorziening en over welke voor-

zieningen in de wijk beschikbaar zijn. Het advies wordt ondersteund door middel van een folder waarin de in de wijk aanwezige voorschoolse voorzieningen staan beschreven. Tot slot krijgen de ouders informatie over de wijze en het tijdstip van inschrijven.

Voor het systematisch indiceren en informeren van ouders is de tijd voor het consult van 18 maanden met 5 minuten uitgebreid en voor het consult van 2 jaar met 2 minuten per kind.

Checklist bij signaleren en verwijzen naar voorschoolse educatie

- Vaststellen indicerende instellingen
- Afspraken met indicerende instellingen over:
 - De te hanteren criteria
 - Wijze van selectie
 - Selectiemomenten
 - Registratie/bijhouden van gegevens
 - De kosten

4 Werving en toeleiding naar voorschoolse educatie

Op basis van de doelgroepdefinitie kunnen toeleiders kinderen signaleren en verwijzen. Als kinderen zijn verwezen naar een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf met voorschoolse educatie volgt zonedig een toeleidingstraject. Soms is daar weinig voor nodig omdat ouders na verwijzing zelf hun kind aanmelden. In andere gevallen is een individueel begeleidingstraject nodig. De verwachting is dat de groep die nu nog geen voorschoolse educatie bezoekt om intensieve strategieën vraagt.

Voordat we beschrijven welke maatregelen u in uw gemeente kunt gebruiken bij werving en toeleiding lichten we de termen toe. Met werving bedoelen we alle activiteiten die er op gericht zijn ouders te informeren over het aanbod voor voorschoolse educatie en hen te verleiden tot het inschrijven van het kind. Dit zijn dus vooral algemene activiteiten. Met toeleiding bedoelen we extra activiteiten naast werving om ouders extra informatie of ondersteuning te bieden bij het aanmelden van hun kind bij een voorschoolse voorziening. Hierbij gaat het dus vooral om een individuele aanpak. Werving en toeleiding worden meestal als één term gebruikt. Dat is begrijpelijk want de werving loopt vaak geruisloos over in toeleiding. Bij het werven blijkt al gauw wanneer er meer voor nodig is om een ouder tot inschrijving te verleiden.

Bij werving en toeleiding is een aantal algemene maatregelen nodig. Daarnaast is het belangrijk om een aantal specifieke maatregelen te treffen waarbij de doelgroepen directer worden benaderd. Tot slot zijn er speciale toeleidingsprogramma's. In samenspraak met de uitvoerende partijen probeert u tot een sluitend systeem om gemeenteniveau te komen. De keuze voor specifieke maatregelen en programma's zult u waarschijnlijk overlaten aan de uitvoerende partijen. Zij kunnen eventueel informatie vinden in de brochure *Over de drempel* (www.pjpartners.nl).

4.1 Algemene maatregelen

De *algemene* maatregelen zijn:

1. Een goed systeem van signalering, doorverwijzing en daadwerkelijk plaatsen.
2. Een netwerkbenadering: verschillende organisaties die werken met jonge kinderen en hun ouders dragen bij aan werving en toeleiding.
3. Goede en begrijpelijke schriftelijk informatie.
4. Maatregelen gericht op groepen én op individuen.
5. Deze maatregelen zouden een vast onderdeel van het VVE-beleid moeten vormen. Ze zijn gericht op de totale doelgroep. Belangrijk voor de naamsbekendheid is dat het aanbod voor voorschoolse educatie voortdurend onder de aandacht van de ouders wordt gebracht.

1 Een goed systeem van signalering, doorverwijzing en daadwerkelijk plaatsen

Veel gemeenten vragen het consultatiebureau/jeugdgezondheidszorg om samen met de voorschoolse voorziening/welzijnsorganisatie te zorgen voor toeleiding van kinderen naar de voorschoolse educatie. Vaak hebben de jeugdverpleegkundigen het eerste contact met de ouders en zorgen zij voor signalering en verwijzing. De gemeente schakelt de voorschoolse voorzieningen of welzijnsorganisaties (die bijvoorbeeld al ervaring hebben met de ondersteuning van gezinnen) in voor bijvoorbeeld de uitvoering van een toeleidingsprogramma. Deze instellingen zijn daarvoor goed uitgerust en hebben een hoog bereik onder ouders en kinderen. Wel moet u goede

afspraken maken over de subsidievoorwaarden. Voor de toeleiding door de jeugdgezondheidszorg moet meestal extra worden betaald. Niet alleen extra huisbezoeken of groepsvoorlichting kosten tijd, ook het signaleren, de administratie en de koppeling van de gegevens over en weer naar de peuterspeelzalen nemen meer tijd in beslag dan standaard beschikbaar is. Hoe meer de toeleiding op maat is (per kind), hoe duurder het wordt. Gelet op de jaarlijkse begrotingscyclus moet de gemeente vroeg in het jaar met de JGZ in gesprek gaan over de gewenste activiteiten voor het komende jaar. Alle JGZ activiteiten voor voorschoolse educatie moeten in de jaarlijkse offerte van de JGZ worden meegenomen.

De gemeente en de jeugdgezondheidszorg hebben alle mogelijkheden om afspraken op maat te maken. Het is namelijk niet meer nodig om alle gezinnen hetzelfde te bieden. Voor de jeugdgezondheidszorg kan werving en toeleiding naar voorschoolse educatie gekoppeld zijn aan taalstimuleringsinterventies die zij in opdracht van de gemeente uit kunnen voeren. De JGZ-verpleegkundige kan bijvoorbeeld regelmatig bij analfabete ouders op bezoek gaan zodat zij mondeling kunnen worden geïnformeerd. De voorschoolse voorziening en/of welzijnsorganisatie kunnen in een plan van aanpak een begroting opstellen voor: de inzet van de intermediairs, de coördinatiekosten, administratiekosten en de terugkoppeling van de gegevens naar de JGZ.

Voorbeeld: **Maatwerk consult**

Als een kind geïndiceerd is voor voorschoolse educatie kunnen ouders het wel of niet eens zijn met dit advies. Als ouders het eens zijn, kan het zijn dat zij hulp nodig hebben bij de route naar de voorschool, bijvoorbeeld hulp bij het invullen van het inschrijfformulier. In de gemeente Utrecht wordt aan ouders die dat nodig hebben extra hulp aangeboden in de route naar voorschoolse educatie.

Als ouders het niet eens zijn met het advies van het consultatiebureau kunnen daar diverse motieven aan ten grondslag liggen. Tijdens het consult op de leeftijd van 18 maanden

worden in Utrecht die motieven geïnventariseerd en wordt een inschatting gemaakt of deze oplosbaar zijn. Ouders krijgen een maatwerkconsult aangeboden om zowel de motieven als de oplossingsmogelijkheden door te spreken. De JGZ werkt hierbij nauw samen met de wijkwelzijnsorganisaties om ervoor te zorgen dat elk geïndiceerd kind ook werkelijk aankomt bij de voorschool. Indien huisbezoek of inzet van contactpersonen uit de eigen groep noodzakelijk is gebeurt dit vanuit de wijkwelzijnsorganisatie.

Voorbeeld: **Alles in één hand**

In de gemeente Leek probeert men alle kinderen die op basis van bepaalde risicofactoren in aanmerking komen voor voorschoolse educatie ook geplaatst te krijgen. De jeugdverpleegkundige bespreekt de mogelijkheid tot voorschoolse educatie tijdens het consultatiebureaubezoek. Een speciale coördinator (in dienst als jeugdverpleegkundige bij de JGZ) brengt een huisbezoek waarbij ze uitlegt waarom het kind

in aanmerking komt, ouders motiveert voor deelname en praktische problemen bespreekt. De coördinator regelt de plaatsing, bespreekt de kinderen met de peuterspeelzaal en houdt zicht op de hele doelgroep. De JGZ-professional houdt alle relevante gegevens bij in het JGZ-dossier, waar externen geen toegang toe hebben.

Voor een goede toeleiding vanuit de jeugdgezondheidszorg of anderen is het belangrijk dat de samenwerking tussen peuterspeelzaal/kinderopvang en de toeleiders heel goed wordt neergezet. Als de toeleiders (bijvoorbeeld JGZ-arts en –verpleegkundige) de pedagogisch medewerkers kennen verloopt de toeleiding veel gemakkelijker. Als gemeente kunt u ondersteuning bieden bij het maken van duidelijke afspraken over hoe te verwijzen en toeleiden en wie waarvoor verantwoordelijk is. Ook is het van belang dat tussentijds gecheckt wordt of het doorverwezen kind inderdaad naar een voorziening voor voorschoolse educatie is gegaan.

2 Een netwerkbenadering

Er zijn veel verschillende manieren en momenten waarop ouders geïnformeerd kunnen worden over het aanbod. Vooral als dezelfde boodschap op verschillende plaatsen en op verschillende momenten wordt herhaald is de kans groot dat het mensen aan het denken zet.

Laat je kind naar de peuterspeelzaal gaan, want:

Leerkracht: ... dan leert het al Nederlands.

Consultatiebureau: ... dan speelt het met andere kinderen.

Taalles: ... dat is ook nog leuk voor jou, dan ontmoet je andere ouders.

Huisarts: ... dan heb je wat tijd voor jezelf.

Buurvrouw: ... dat vinden ze hartstikke leuk.

De toeleiding is optimaal wanneer meerdere partners hun steentje bijdragen aan werving of toeleiding. Het aanbod kan zo op veel plekken onder de aandacht van ouders worden gebracht, zonder veel inspanning. Het is van belang dat alle organisaties op de hoogte zijn van het aanbod (bijvoorbeeld door middel van een goede sociale kaart). De gemeente kan er als regisseur op toe zien dat alle instellingen goed geïnformeerd zijn en de te volgen procedures kennen.

Organisaties die een rol kunnen spelen bij de werving en toeleiding zijn de volgende:

- De jeugdgezondheidszorg: werving en toeleiding tijdens de consulten.
- De scholen (leerkrachten, oudercontactpersonen, intern begeleiders, directeuren): werven van jongere broers en zussen of eventueel bij de inschrijving van een leerling (inschrijving vindt meestal plaats als het kind drie jaar is: eigenlijk te laat dus voor een effectief voorschooltraject). De school heeft bij sommige doelgroepen veel gezag. Door nadruk te leggen op het belang van voorschoolse educatie voor de schoolloopbaan kunnen ouders over de streep worden getrokken.
- Peuterspeelzalen en kinderdagverblijven: eenmaal geplaatste kinderen kunnen alsnog door de pedagogisch medewerker worden gestimuleerd deel te nemen aan voorschoolse educatie. Ook kunnen zij zich inzetten voor (het op tijd) signaleren van jongere broertjes of zusjes.
- Welzijnswerk / buurtcentrum: welzijnswerkers hebben dikwijls persoonlijke contacten met gezinnen / ouders en hebben een goed zicht op de wijk. Of ouders nemen deel aan een laagdrempelig aanbod (bijvoorbeeld ouder- en kindochtenden, speel-o-theek of activiteiten voor vrouwen) van het buurtcentrum en kunnen van daaruit kennismaken met de peuterspeelzaal.
- Minderhedenorganisaties: behoren vaak tot de doelgroep en hun organisaties kunnen zelf ook een rol spelen in de werving. Denk daarbij ook aan de kerken en moskeeën van allochtone groepen.
- VETC-ers: (voorlichters eigen taal en cultuur van de GGD) kunnen ook als bemiddelaar optreden
- Inburgering: aandacht voor het belang van voorschoolse educatie. Vaak maken de kinderen gebruik van tijdelijke kinderopvang tijdens de taallessen. Daar is het van belang ouders te stimuleren het kind aansluitend deel te laten nemen aan voorschoolse educatie. Het is aan te bevelen om als gemeente VVE op de tijdelijke kinderopvang aan te bieden en de overstap naar de VVE-peuterspeelzalen te faciliteren zodat dat goed op elkaar aansluit.
- Bibliotheek: werving via bijeenkomsten, bijvoorbeeld voorleesmiddagen.

- Huisarts: kan ouders tijdens consult op (VVE-)peuterspeelzaal wijzen.
- Gemeente: gemeente biedt verschillende diensten die ook kunnen bijdragen aan toeleiding. Bijvoorbeeld hulp bij het invullen van formulieren of financiële tegemoetkoming bij de ouderbijdrage.

Als er met meerdere partners wordt gewerkt moet het duidelijk zijn wie waarvoor verantwoordelijk is en hoe de toeleiding precies verloopt. De gemeente is de aangewezen partij om daar de regie in te voeren. In de LEA kunnen algemene afspraken vervolgens worden vastgelegd. Werkspraken op uitvoerend niveau kunnen de instellingen zelf bilateraal (bijvoorbeeld in protocollen) vastleggen.

3 Goede en begrijpelijke schriftelijke informatie

Folders behoren standaard tot de wervingsstrategie, als het nodig is in verschillende talen. Zorg ervoor dat op verschillende plekken waar ouders van jonge kinderen komen duidelijk zichtbare informatie over de (VVE-)peuterspeelzaal ligt, bijvoorbeeld bij consultatiebureaus, de huisarts en de bibliotheek.

Schriftelijke informatie zal niet iedereen bereiken, maar is wel belangrijk. Een grote groep ouders vindt het prettig het een en ander na te kunnen lezen en het thuis te bespreken.

Zorgt u ervoor dat uw gemeente ouders niet alleen informeert via schriftelijke informatie. Naast de groep allochtone ouders die geen Nederlands lezen is er ook een grote groep autochtone laaggeletterden. Omdat het juist voor hun kinderen belangrijk is mee te doen aan voorschoolse educatie moet er goed over nagedacht worden hoe deze ouders het best benaderd kunnen worden¹³, bijvoorbeeld via huisbezoeken of tijdens een bezoek op het consultatiebureau.

4 Groepen en individuen

Bij de keuze voor wervingsstrategieën is een combinatie van groepsbenadering en individuele benadering aan te bevelen. Bij een groepsbenadering (bijvoorbeeld tijdens een informatieochtend of via folders) maken ouders vaak (oppervlakkig) kennis met de peuterspeelzaal. Deze benadering is informerend van aard. Het is ook efficiënt omdat meerdere ouders tegelijk worden aangesproken. Ouders inspireren elkaar tijdens dergelijke bijeenkomsten door ervaringen uit te wisselen. Een individuele benadering kan er voor zorgen dat ouders daadwerkelijk in beweging komen doordat een beroepskracht veel directer drempels kan wegnemen en met de juiste bewoordingen voorschoolse educatie onder de aandacht brengt. Vaak is het belangrijk om ouders ook praktisch te ondersteunen: bijvoorbeeld door te helpen bij het invullen van een formulier of het samen opzoeken van en binnen stappen bij een peuterspeelzaal.

Een intermediair kan bij zowel de groepsaanpak als de individuele benadering een belangrijke rol spelen. Een intermediair – vaak iemand die de taal en cultuur van de doelgroep kent (VETC'er) – gaat op huisbezoek bij de ouders of spreekt de ouders aan bij het consultatiebureau, individueel of in groepsverband. De intermediair kan de eventuele afstand tussen beroepskrachten (bijvoorbeeld een JGZ-medewerker) en ouders overbruggen, doordat ze beide talen spreekt en de gewoonten en ideeën uit beide culturen kent. Zij weet bijvoorbeeld dat in verschillende culturen het stellen van open vragen dikwijls leidt tot sociaal wenselijke antwoorden omdat het ongebruikelijk is om als vrouw een eigen mening te geven.

Het is belangrijk dat de intermediairs onderdeel zijn van het zorgsysteem en dat ze bij een bepaalde organisatie horen. Het is een pré als een intermediair ook werkt bij een peuterspeelzaal of kinder-

¹³ Voor meer informatie over laaggeletterdheid: www.lezenenschrijven.nl

dagverblijf waar voorschoolse educatie wordt aangeboden. Een intermediair moet namelijk heel goed op de hoogte zijn van de gezinssituatie van de betrokken gezinnen én van het aanbod en de verschillende mogelijkheden waar ouders (voor hun kinderen) uit kunnen kiezen. Met de inzet van intermediairs zijn op verschillende plekken positieve ervaringen opgedaan, zowel in landelijke als gemeentelijke projecten (voor voorbeelden zie paragraaf 4.3 over toeleidingsprogramma's).

4.2 Specifieke maatregelen

Om ook de moeilijk te benaderen groepen te bereiken is het belangrijk na te denken over de volgende vragen: is er een groep die we in onze gemeente niet bereiken, welke groep is dat, waarom komen ze niet en hoe moeten we ze benaderen. Naast algemene maatregelen zullen ook specifieke maatregelen nodig zijn.

Om te komen tot deze maatregelen kunnen drie stappen worden gezet:

1. Achterhaal de motieven van ouders om niet deel te nemen;
2. Pas hier de strategie op aan;
3. Zorg voor een veelzijdige aanpak.

1 Motieven om wel/niet deel te nemen

Het is van belang om goed na te gaan welke (groepen) gezinnen niet bereikt worden, en waarom niet. Professionals die in de praktijk werken hebben vaak goed zicht op groepen ouders die nog niet worden bereikt.

Ook in het algemeen zijn er groepen te benoemen die een uitdaging vormen: *Zie schema p.22.*

Om de lokale situatie in kaart te brengen is het soms nodig om onderzoek uit te laten voeren. Met inzicht in het bereik en non-bereik kunt u de instrumenten aanpassen. De kans dat gezinnen onbedoeld niet worden bereikt wordt daarmee minimaal. Naast de hierboven al genoemde zijn er nog andere redenen waarom ouders niet willen dat hun kind meedoet aan voorschoolse educatie, bijvoorbeeld:

- Vanwege de kosten: de ouderbijdrage kan voor ouders een reden zijn om kinderen niet naar voorschoolse educatie te laten gaan. Soms zijn er in de gemeente regelingen om ouders tegemoet te komen in de kosten, maar sommige ouders vinden het niet prettig hier een beroep op te moeten doen. Kinderopvang is goedkoper (voor een deel van de ouders). Mede hierdoor wordt er steeds meer voorschoolse educatie op de kinderopvang ingezet. Gemeenten moeten ervoor zorgen dat de ouderbijdrage voor de doelgroepkinderen voor de peuterspeelzaal niet hoger is dan die voor het kinderdagverblijf.
- Sommige allochtone ouders vinden het niet belangrijk dat het kind vroeg Nederlands leert spreken omdat ze dat later verplicht zullen leren op school. Zij vinden het belangrijker dat het kind de eigen thuistaal leert spreken, ook in het kader van behoud van de eigen culturele identiteit.
- Ouders spreken geen Nederlands en voelen zich niet prettig in de contacten met de Nederlands-sprekende beroepskrachten en ouders bij de voorschoolse instellingen.
- In plattelandsgemeenten kan de bereikbaarheid van de voorschoolse educatie meespelen, als deze op grote afstand is.

(zie ook <http://www.forum.nl/eengoedestart>; 'Waarom wel, waarom niet', Sardes, 2007)

Input kunt u ook krijgen uit tevredenheidsenquetes: welke ouders zijn wel en niet tevreden. Ouders kiezen vooral voor een peuterspeelzaal (al dan niet met voorschoolse educatie) op basis van positieve verhalen van andere ouders, de nabijheid van de peuterspeelzaal en een positieve indruk op basis van een bezoek (zie ook: 'Beeldvorming van ouders over voor- en vroegschoolse educatie', Regioplan, 2008)

Uitdaging	Mogelijkheden
Er zijn verschillende groepen ouders die nu niet bereikt worden en vanuit hun cultuur niet gewend zijn hun kind aan een voorschoolse voorziening te laten deelnemen.	Sommige groepen allochtone ouders vinden het (in eerste instantie) niet nodig hun kind deel te laten nemen aan voorschoolse educatie. Bij deze groep is het belangrijk om tijdig te starten met toeleiden naar een voorschoolse voorziening. Toeleidingsactiviteiten die gericht zijn op het kennis laten maken met de voorziening hebben vaak ook goede resultaten: ouders mogen bijvoorbeeld een aantal keren komen met hun kind en blijven kijken.
Er zijn groepen ouders die nu niet bereikt worden en voor wie deelname aan een voorschoolse voorziening vanuit hun levensovertuiging niet past. Bijvoorbeeld reformatorische ouders.	Het kan een oplossing zijn als de peuterspeelzaal ook onder een christelijk schoolbestuur valt. Als zij weten dat het bestuur waakt over het naleven van de christelijke normen en waarden op de peuterspeelzaal is het voor deze groep een aantrekkelijker aanbod.
Er zijn ook moeilijk bereikbare groepen autochtone ouders met een lage opleiding.	Deze groep ouders heeft vaak het idee dat voorschoolse educatie er alleen is voor allochtone kinderen en dat hun kind het niet nodig heeft omdat het al Nederlands praat. In veel gemeenten is er de laatste jaren hard gewerkt aan het samenstellen van 'gemengde groepen': dus zowel doelgroepkinderen als niet doelgroepkinderen gaan naar de voorschoolse locatie. De gemeente kan beeldvorming over voorschoolse educatie beïnvloeden door een goede PR. Overigens komt het tegenwoordig ook voor dat ouders juist graag in aanmerking komen voor voorschoolse educatie wanneer zij bijvoorbeeld vier in plaats van drie dagdelen krijgen.
Een deel van de kinderen maakt gebruik van een kinderdagverblijf waar geen voorschoolse educatie wordt aangeboden. De keuze voor een peuterspeelzaal of een kinderdagverblijf hangt immers af van de arbeids- en gezinsituatie van de ouders.	Gemeenten kunnen afspraken maken met kinderopvanginstellingen over het aanbieden van voorschoolse educatie op de kinderdagverblijven. Ook kinderdagverblijven zelf komen met verzoeken om met een VVE-programma te starten. Veel van de VVE-programma's werken aan een variant voor de kinderopvang of hebben deze inmiddels ontwikkeld.
Een deel van de kinderen zal vanwege ziekte of een handicap niet mee kunnen doen. Er zit een zekere mate van overlap tussen de 'doelgroepkinderen' en 'zorgkinderen'.	Op voorschoolse voorzieningen kunnen 'zorgkinderen' extra ondersteuning ontvangen van ambulante begeleiders betaald uit de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). Zo is het mogelijk om ook deze kinderen te laten profiteren van voorschoolse educatie.

2 De juiste strategie

Het is belangrijk om inzicht te hebben in de denkwijze en leefwijze van de doelgroep. Dan kunt u op een voor de doelgroep aansprekende manier informatie overbrengen. Wanneer u de blokkades kent bij mensen (om hun kind niet deel te laten nemen aan een voorschoolse voorziening) dan weet u ook hoe u mensen kunt overtuigen en enthousiasmeren om eventueel die stap in overweging te nemen. Eén manier is zoals gezegd om intermediairs een rol te laten spelen bij toeleiding. Maar het is net zo belangrijk dat de beroepskrachten (JGZ-medewerkers, peuterspeel-

zaalleidsters, leerkrachten) zich kunnen verdiepen en interesseren in de achtergronden van de doelgroep.

Sommige groepen ouders zijn niet via de geijkte kanalen te bereiken. U moet dan denken aan specifieke maatregelen op maat passend in de sociale context van de gezinnen. Dit kan verschillen per wijk. In de ene wijk is het goed om huis aan huis de mensen langs te gaan, terwijl in een andere wijk de jaarlijkse wijkmarkt een prima moment is om mensen aan te spreken. Geeft u als gemeente daarom ook ruimte voor innovatieve initiatieven: om de doelgroep te bereiken zijn soms originele aanpakken nodig.

Platforms Allochtone ouders en onderwijs

Forum heeft in opdracht van het ministerie van OCW platforms Allochtone ouders en onderwijs opgericht waarin ouders van diverse etnische komaf meedenken en praten

over (lokaal) beleid. Zij kunnen ook betrokken worden in het zoeken naar juiste manieren om doelgroepen te bereiken. www.forum.nl

Voorbeeld: Zoek de doelgroep op

De G4 zijn bezig met pilots gericht op inburgeraars. Een mogelijkheid is voorschoolse educatie voor de kinderen van de inburgeraars op te zetten waarvan de tijden aansluiten bij de tijden waarop de ouders inburgeren. De ouders wordt in een persoonlijk gesprek met de traject-

begeleiders inburgering gevraagd waar hun kind wordt opgevangen. Indien toepasselijk worden ze vervolgens geïnformeerd over voorschoolse educatie. In dat gesprek proberen de trajectbegeleiders de ouders te motiveren om hun kind hiervoor aan te melden.

3 Een veelzijdige aanpak

Een veelzijdige aanpak kan ervoor zorgen dat een grote groep ouders wordt bereikt. De manier waarop je ouders het beste kunt motiveren verschilt per ouder. Daarom is het goed om in de aanpak diversiteit aan te brengen. Samengevat bestaat een veelzijdige aanpak uit een combinatie van:

- **schriftelijke** (een folder over voorschoolse educatie) en **mondelijke benadering** (bij de speel-o-theek vraagt de medewerker of de dreumes al is aangemeld bij een peuterspeelzaal)
- **individuele** (consult op het consultatiebureau) - en **groepsaanpak** (bij de taalles van de ouders komt een peuterspeelzaalleidster langs om te vertellen over de peuterspeelzaal)
- **benadering door beroepskrachten** (de leerkracht op school vertelt aan de moeder dat het jongste kind ook naar de peuterspeelzaal in de school kan gaan) en **intermediairen** (een VETC-er komt op huisbezoek en praat met de ouders over de mogelijkheden in de wijk)
- **toeleidingsactiviteiten** (bijvoorbeeld Samen spelen samen taal) en **netwerkbenadering** (stroomdiagram voor doorverwijzing)

Voorbeeld: Wervingscampagne

In Amsterdam Zuid-oost is een campagne geweest waarbij peuterspeelzaalleidsters met een campagnemobiel de wijk ingingen om ouders van jonge kinderen in hun eigen taal

aan te spreken. Dit leidde tot een groot aantal directe inschrijvingen. (www.zuidoost.amsterdam.nl: artikel Kiddo).

Het toeleidingstraject kan onder het motto 'de aanhouder wint' ver worden doorgevoerd. Ouders kunnen echter niet gedwongen worden hun kinderen deel te laten nemen aan voorschoolse educatie. U kunt overwegen ouders te belonen als zij hun kinderen inschrijven voor voorschoolse educatie, bijvoorbeeld door gratis dagdelen aan te bieden.

Acties in het kader van werving en toeleiding (percentages gemeenten) (N = 113)

Acties	% gemeenten*
Inschakelen professionele instellingen als JGZ/consultatiebureaus	90%
Inzetten instrument/protocol via JGZ/consultatiebureaus	57%
Inzetten instrument/protocol via kinderdagverblijven/peuterspeelzalen	44%
Informereren van ouders (b.v. felicitatiedienst, informatie aan huis)	35%
Inzetten speciaal programma (b.v. Stap in, Samenspel of Speel mee)	27%
Inschakelen professionals (gezinscoaches, huisarts)	16%
Eisen stellen aan ouders van doelgroepkinderen met een uitkering	4%
Andere acties	23%

* Gewogen percentage

De jeugdgezondheidszorg (JGZ) speelt een zeer belangrijke rol bij werving en toeleiding. Bijna alle gemeenten die iets aan werving en toeleiding doen, schakelen de JGZ in. Daarbij werkt ruim de helft met een protocol. Ook de instellingen die de VVE-programma's aanbieden, de peuterspeelzalen en kinderdagverblijven, spelen hierbij vaak een actieve rol. Wat minder vaak zien we dat speciale programma's worden ingezet om ouders te informeren of kinderen toe te leiden naar voorschoolse voorzieningen. Het toepassen van drang, door deelname aan voorschoolse educatie te eisen van doelgroepkinderen van wie de ouders een uitkering hebben,

komt heel weinig voor.

Bij 'andere acties' worden enkele plaatselijk en regionale projecten genoemd, waarbij verschillende instellingen samenwerken ten behoeve van een effectieve werving. Ook worden hier methoden genoemd om ouders direct te benaderen over voorschoolse educatie: folders uitdelen, ouders aanschrijven, huisbezoeken afleggen. Al met al worden er veel 'losse' projecten genoemd; in hoeverre deze samen voor een sluitende aanpak zorgen, kunnen we op basis van dit onderzoek niet vaststellen.

BRON: LANDELIJKE MONITOR VOOR- EN VROEGSCHOOLSE EDUCATIE 2008 (IN OPDRACHT VAN OCW, SARDES)

4.3 Toeleidingsprogramma's

Een toeleidingsprogramma is een programma dat gericht is op:

- Het bereiken van ouders met doelgroepkinderen;
- Het informeren van deze ouders over het belang van voorschoolse educatie;
- Het stimuleren van deelname van hun kinderen aan voorschoolse educatie.

Er is een diversiteit aan toeleidingsprogramma's, die ook variëren in de doelstellingen. Zo zijn er toeleidingsprogramma's die ouders ondersteuning bieden bij het stimuleren van de ontwikkeling van het kind. Ouders worden vaardigheden aangeleerd om hun kind daarin te ondersteunen. Daarnaast is een belangrijke doelstelling van toeleidingsprogramma's dat kinderen doorstromen naar een peuterspeelzaal met voorschoolse educatie. Er zijn ook minder intensieve toeleidingsprogramma's waarbij toeleiding wel het primaire doel is. Voorbeelden van toeleidingsprogramma's zijn Felicitatiedienst, Stapprogramma's, Spel aan Huis, Samen spelen samen taal.

Voorbeeld: **Stap-in project**

In de gemeente Dordrecht werkt men met het Stap-in project. Dit is een programma waarbij ouders van jonge doelgroepkinderen (onder de 2 jaar) thuis worden bezocht door een medewerker die de taal van de ouders spreekt. Deze medewerker geeft de ouders informatie over alle activiteiten die er in de eigen wijk zijn, voor jonge kinderen en hun ouders. Tijdens het huisbezoek wordt de peuterspeelzaal gepromoot. Dit is het moment om ouders juist die informatie te verschaffen waar zij behoefte aan hebben. Er wordt dus adequaat afgestemd op doelgrouppouder in de

eigen taal. Ter plekke kunnen ouders de informatiefolders en boekjes bekijken. Folders worden achtergelaten zodat ouders nog eens na kunnen lezen wat ze hebben gehoord. In de gemeente Dordrecht is een duidelijke folder ontwikkeld voor de toeleiding naar de peuterspeelzaal. In deze folder wordt helder uiteengezet waarom peuterspeelzalen een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van kinderen. Het taalgebruik is duidelijk en de tekst wordt geïllustreerd met leuke foto's.

BRON: ALLEMAAL NAAR DE PEUTERSPEELZAAL. SARDES, IN VOORBEREIDING, APRIL 2009

Voorbeeld: Ouderconsulent wijkfelicitatiedienst

De gemeente Rotterdam heeft in 2006 de functie ouderconsulent gecreëerd. Er zijn 150 ouderconsulenten in het (speciaal) basisonderwijs gekomen en 50 ouderconsulenten bij de wijkfelicitatiediensten. Deze 200 ouderconsulenten hebben als taak de goede relatie tussen ouders, scholen en/of voorzieningen in de wijk en de ouderbetrokkenheid te vergroten.

De ouderconsulent wijkfelicitatiedienst is geplaatst bij een wijkorganisatie of bij een JONG (centrum voor jeugd en gezin) van waaruit de wijkfelicitatiedienst wordt georganiseerd.

De ouderconsulent geeft voorlichting aan huis over (VVE-)voorzieningen voor jonge kinderen en hun ouders. Bij ouders ligt het accent op hun opvoedingstaken. Bij niet-Nederlandstalige ouders krijgt sociale integratie en inburgering extra aandacht. De ouderconsulent bezoekt de gezinnen individueel, aan huis, ter gelegenheid van de tweede verjaardag van een kind. Ook geeft zij vanuit de wachtkamer van het consultatiebureau (JONG) en vanuit de peuterspeelzaal groepsgewijze voorlichtingsbijeenkomsten over voorzieningen in de wijk en opvoedingsthema's.

Voorbeeld: Meer dan toeleiding: Samen spelen Samen taal

Samen spelen Samen taal is voor moeders met kinderen van 2 tot 4 jaar die nog niet bekend zijn met de speelzaal. Moeders kunnen samen met hun kind kennismaken met de speelzaal. De kinderen kunnen wennen aan het spelen in groepjes met andere peuters, in aanwezigheid van hun moeder. De ouders hoeven zich niet aan te melden. Zij betalen per maand vooruit (€ 1,50 per keer), hiervoor is gekozen als gulden middenweg. De drempel is niet te hoog

omdat het om een betrekkelijk klein bedrag gaat, tegelijkertijd doordat zij vooruit betalen stimuleert het de ouders om daadwerkelijk te komen. Moeder en kind kunnen maximaal 20 keer komen en daarna is het de bedoeling dat zij doorstromen naar een peuterspeelzaal. Alleen als er een wachtlijst is op de peuterspeelzaal mogen zij de tijd overbruggen bij Samen spelen. Ongeveer 75% van de kinderen stapt over op de peuterspeelzaal.

4.4 Het aanbod

Ook het aanbod zelf kan een rol spelen bij de toeleiding. Ten eerste omdat de beste reclame het aanbod zelf is. Op de tweede plaats vanwege de mogelijkheid om het aanbod 'aan te passen' zodat het aantrekkelijker is voor de beoogde doelgroep. En tot slot zijn er soms praktische maatregelen waardoor de drempel wordt beslecht: een (bijna) gratis aanbod, hulp bij de invulling van de formulieren, (op school of taalles) afgestemde openingstijden.

Een aanbod dat aanspreekt

Soms vinden ouders het aanbod voor voorschoolse educatie niet aantrekkelijk. In dat geval is het belangrijk om goed naar hen te luisteren. Soms gaat het om specifieke details als de inrichting, materialen en de kleding van de leidsters. Kan er een omgeving gecreëerd worden waarin deze groep zich meer thuis voelt? Soms kan het helpen een specifieke peuterspeelzaal voor die groep te openen.

Ouders die geen Nederlands spreken ervaren vaak een grote drempel om naar de peuterspeelzaal (waar alleen Nederlands wordt gesproken) te gaan. Voor deze groepen ouders kunnen specifieke

maatregelen getroffen worden waardoor de drempel minder hoog wordt, zoals:

- De mogelijkheid om in hun eigen taal te spreken met een van de pedagogisch medewerkers of een oudercontactpersoon die ook aanwezig is op de locatie;
- Te zorgen voor een gedifferentieerd aanbod: er is bijvoorbeeld niet alleen een openbare peuterspeelzaal maar ook een christelijke;
- Er komt de eerste keren iemand mee naar de peuterspeelzaal (een 'oudercontactpersoon');
- De mogelijkheid voor ouders om op de peuterspeelzaal te blijven (zoals bij Samen spelen Samen taal);
- Let er bij de inrichting van de groepsruimte op dat het in sfeer aansluit op de thuissituatie van kinderen en ouders.

Voor sommige gezinnen is de centrumgerichte aanpak 'een brug te ver'. Het feit dat je (als moeder) je kind ergens naar toe moet brengen, is het grootste struikelblok. Voor deze gezinnen zal een gezinsgerichte aanpak een goede eerste stap zijn. Vervolgens kunnen ze worden toegeleid naar voorschoolse educatie zodat er sprake is van een goede combinatie tussen de aanpak thuis en op de peuterspeelzaal. Veel gemeenten zullen de programma's voor een gezinsgerichte aanpak (Opstapje, Spel aan Huis) niet meer in hun aanbod hebben. Wel zien we dat daar een uitgebreid toeleidingstraject voor in de plaats is gekomen, waar dezelfde 'buurtmoeders' van de gezinsprogramma's weer aan het werk zijn. Met deze aanpak is en wordt volop geëxperimenteerd.

Een andere manier om een aansprekend aanbod te creëren is het aanbod vorm te geven op de locaties waar de doelgroep komt. Als dat in toenemende mate een kinderdagverblijf is in plaats van een peuterspeelzaal, zorg dan voor voorschoolse educatie in de kinderopvang.

Een kwalitatief goed aanbod

De uitdaging van 100% aanbod ligt niet alleen in het vinden en plaatsen van (doelgroep)kinderen. Ook het aanbod voor voorschoolse educatie moet goed van kwaliteit zijn. Dat betekent dat aan onderstaande voorwaarden moet worden voldaan¹⁴:

Het programma wordt uitgevoerd in een peuterspeelzaal of kinderopvang, zo mogelijk in combinatie met een effectief thuisprogramma;

- Er is sprake van een goede betrokkenheid van ouders bij de taalontwikkeling;
- Het wordt aangeboden gedurende vier dagdelen per week;
- Er is voorzien in een intensieve begeleiding van kinderen (een gunstige leidster-kind ratio, bij voorkeur een dubbele bezetting);
- Er is voorzien in een gedegen trainingscomponent en het programma wordt verzorgd door gekwalificeerd personeel;
- Het heeft een doorgaande leerlijn van peuterspeelzaal/kinderopvang tot en met groep 2 van de basisschool, maar bij voorkeur langer.

OCW heeft in het convenant met de VNG¹⁵ afspraken gemaakt over het gebruik van effectieve programma's, aangeboden voor vier dagdelen en met een gunstige leidster-kind ratio.

Het zorgdragen voor een kwalitatief goed aanbod is voor veel gemeenten een ingewikkeld vraagstuk. Om veel kinderen te bereiken breiden ze het aantal locaties met voorschoolse educatie uit. Niet alleen peuterspeelzalen maar ook kinderdagverblijven worden omgevormd tot een VVE-locatie. Het VVE-budget wordt verdeeld over meerdere locaties en per locatie is er dan dus minder geld beschikbaar. Op dit moment zijn veel gemeenten nog op zoek naar de juiste benadering. Voor deze brochure strekt het te ver om de mogelijkheden uit te diepen.

¹⁴ Volgens de brief 'Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie' van 23 mei 2008; deze criteria zijn gebaseerd op Kwaliteit onder de loep, IVA 2008)

¹⁵ Bestuurlijke afspraken Voor- en Voorschoolse Educatie, 3 april 2008

Om de kwaliteit van het aanbod na te gaan, kunt u aansluiten bij het waarderingskader dat de Inspectie van het onderwijs heeft opgesteld voor VVE (Op <http://vveweb.isapi.nl> vind u een door Inspectie gemaakte audittool voor de voor- en vroegschoolse educatie).
Advies over kwaliteit van het aanbod kan de gemeente het beste vragen bij de instellingen die de VVE-trainingen verzorgen (schoolbegeleidingsdiensten en andere ondersteuningsinstellingen).

Checklist bij werving en toeleiding

In overleg met de uitvoerende partijen:

- Zorgen voor algemene maatregelen:
 - Goed systeem van signalering-doorverwijzing en daadwerkelijk plaatsen
 - Netwerkbenedering
 - Goede en begrijpelijke schriftelijke informatie
 - Groepsbenedering en individuele benedering
- Zorgen voor specifieke maatregelen:
 - Zicht op de motieven van ouders om niet deel te nemen
 - Keuze voor een strategie
 - Veelzijdige aanpak
- Evt. keuze voor een toeleidingsprogramma
- Analyse van het VVE-aanbod (kwaliteit en aantrekkelijkheid)

5 Naar een sluitend systeem

In de voorgaande hoofdstukken hebben we beschreven welke stappen u kunt nemen om zoveel mogelijk doelgroepkinderen deel te laten nemen aan voorschoolse educatie. In dit slothoofdstuk vatten we samen hoe u als gemeente tot een sluitend systeem kunt komen.

Bij een sluitend systeem van signalering, verwijzing en toeleiding naar voorschoolse educatie is het de bedoeling om te komen tot een sluitende aanpak tussen het moment van indicering dat een peuter tot de doelgroep behoort en het moment van daadwerkelijke aanmelding en deelname aan de voorschoolse educatie. U moet dus weten of elk voor voorschoolse educatie geïndiceerd kind ook op een VVE-peuterspeelzaal of -kinderdagverblijf aankomt. Monitoring en registratie is dan ook een onlosmakelijk onderdeel van een sluitend systeem.

Een sluitend systeem zorgt ervoor dat werving en toeleiding niet een opeenstapeling is van losse projecten, maar een samenhangend geheel van goede afspraken en gerichte interventies.

Er is niet één perfect systeem; dit hangt af van de situatie in de gemeente, onder andere welke partijen betrokken zijn. Met de peuterspeelzalen en kinderdagverblijven kunt u als gemeente afspraken vastleggen op grond van een subsidieverordening. Hierin kunt u voorwaarden opnemen over het aanbod voor voorschoolse educatie en bijvoorbeeld inzet van personeel, gebruikte programma's en aantal doelgroepkinderen in de groep. Veel gemeenten hebben nog geen VVE-subsidierelatie met kinderdagverblijven. Vanaf het moment dat u een samenwerking op het gebied van voorschoolse educatie start met de kinderopvang, kunt u uiteraard ook deze partij subsidievereisten – zoals genoemd – opleggen. Met de JGZ of andere partijen legt u via de offerte en/of jaarplannen die zij jaarlijks maken afspraken vast over de inzet bij signalering, toeleiding en registratie.

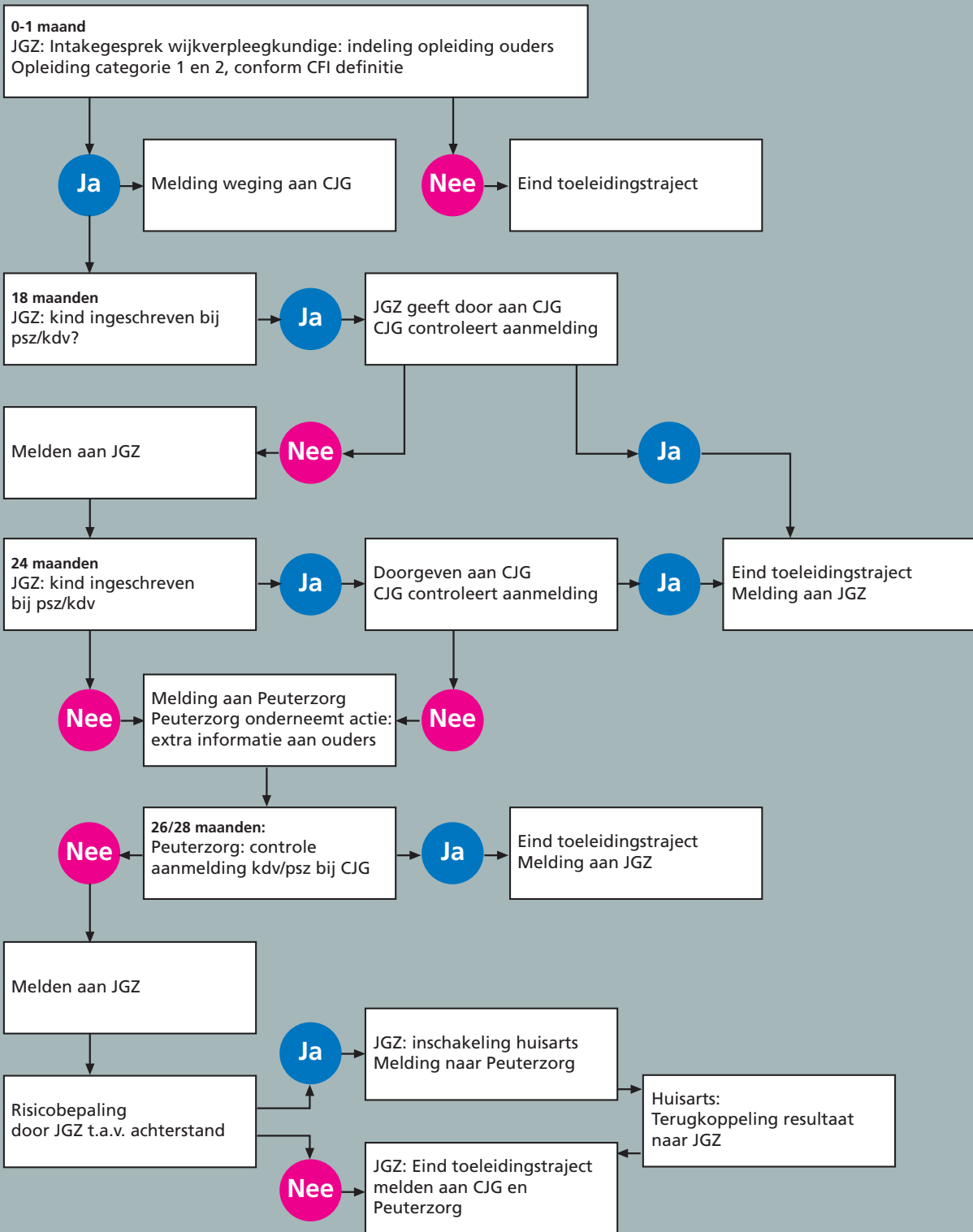
Soms worden de afspraken in een stroomschema weergegeven. Dit geeft inzicht in de mate waarin de keten sluitend is. We geven een voorbeeld uit de gemeente Boxtel waarbij het CJG de centrale registratie voert, maar dit kan ook de gemeente zijn of de peuterspeelzaal.

Zie schema Boxtel op p.30

Koppeling met toeleiding naar taalactiviteiten voor ouders

Veel gemeenten willen een koppeling tot stand brengen tussen voorschoolse educatie en een aanbod voor ouders. Dit vanuit de gedachte dat de eigen taalontwikkeling van ouders bij kan dragen aan de taalontwikkeling van de kinderen. Als de kinderen naar de peuterspeelzaal zijn, wordt er tegelijkertijd iets georganiseerd voor de ouders, bijvoorbeeld een inloopochtend of een (taal)cursus. U kunt ouders echter niet dwingen hier aan mee te doen. Bovendien is er niet altijd een één-op-één relatie tussen achterstanden bij kinderen en bij hun ouders. Ook hier speelt de privacy-wetgeving een rol. Instellingen mogen niet op naam aan de gemeente doorgeven bij welke kinderen er sprake is van achterstanden en wat hiervan een mogelijke achterliggende oorzaak is, dus ook hun ouders kunnen niet zomaar worden uitgenodigd voor bijvoorbeeld gemeentelijke programma's, inburgering of volwasseneneducatie. De ouders van kinderen die al voorschoolse educatie bezoeken zijn natuurlijk eenvoudig te benaderen via de aanbieders. Een goed voorschools programma voorziet ook in activiteiten gericht op de ouders. Alle erkende VVE-programma's hebben materiaal ontwikkeld om ouders te begeleiden in de stimulering van hun kind. Deze ondersteuning van ouders kan de gemeente gebruiken in haar 'PR' van het voorschoolse aanbod.

Voorbeeld: toeleiding kinderen naar VVE-traject, gemeente Boxtel

5.1 Hoe worden gemeenten hiervoor gefinancierd?

Met de G4 en G27 zijn middelen vanuit het GSB beleid beschikbaar voor VVE. Hierover heeft het Rijk afzonderlijke prestatieafspraken gemaakt. Ook zetten sommige gemeenten eigen middelen in voor VVE, naast de eigen middelen voor het (reguliere) peuterspeelzaalwerk. Alle gemeenten krijgen rijksmiddelen via het accrès in het Gemeentefonds. Deze middelen zijn niet geormerkt, dus in principe vrij te besteden. De VNG heeft echter in het VVE-convenant met Staatssecretaris Dijkzema afgesproken gemeenten te stimuleren deze Gemeentefondsmiddelen in te zetten voor het realiseren van de VVE afspraken.

Daarnaast krijgen gemeenten met voldoende gewichtenkinderen een specifieke uitkering voor OAB. Een overzicht van de geldstromen voor VVE is te vinden op www.delokaleeducatieveagenda.nl (onder de knop VVE) met daarbij een overzicht van de middelen per gemeente. De OAB-middelen kan de gemeente sinds 2009 flexibeler inzetten. Naast personele en materiële uitgaven voor de primaire VVE-activiteiten mogen ook uitgaven gedaan worden voor activiteiten die gericht zijn op:

1. De aantoonbare verhoging van het bereik van het aantal kinderen dat voorschoolse educatie nodig heeft;
2. De aantoonbare verhoging van de kwaliteit van voorschoolse educatie.

De beschikbare middelen zullen in sommige gemeenten zodanig beperkt zijn dat er keuzes nodig zijn. De toeleiding kunt u dan vormgeven via de netwerkbenadering waarbij u geen specifieke toeleidingsactiviteiten inzet, maar waarbij alle partijen informatie over het aanbod onder de aandacht brengen. Dit hoeft niet veel te kosten. In combinatie met een goede afstemming met JGZ en VVE-peuterspeelzalen en –kinderdagverblijven kunt u als gemeente al een sober toeleidings-systeem opbouwen. Het is dan belangrijk dat de mensen uit het netwerk elkaar kennen: zodat zij een gezicht bij een naam hebben. Om die reden zijn er in veel gemeenten (meer)jaarlijkse studie-bijeenkomsten voor beroepskrachten die werken met kinderen en ouders in de voorschoolse periode.

5.2 Monitoring en registratie

Om goed zicht te houden op de deelname van doelgroepkinderen is het belangrijk dat de gemeente een monitorsysteem opzet. Het gaat dan globaal om het registreren van de doelgroep (ja/ nee), wachtlijst (ja/nee) en plaatsing (ja/nee).

Hoe komt u aan gegevens?

Als het om gegevens gaat die de gemeente zelf heeft (wijk, postcodegebied) kunnen die gewoon in de monitor worden opgenomen. Voor gegevens die van andere instellingen moeten komen (bijvoorbeeld de voorschoolse voorziening) is altijd toestemming van de ouders nodig. Op basis van de Wet Bescherming Persoonsgegevens (WBP) mogen gegevens namelijk niet zonder toestemming van de betrokkenen worden doorgegeven aan derden. Consultatiebureaus en GGD'en die de jeugdgezondheidszorg uitvoeren zijn naast de WBP ook gehouden aan de Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGBO). Op grond van deze wet geldt dat de behandelend arts gegevens uit een medisch dossier alleen mag doorgeven na uitdrukkelijke toestemming van de betrokkene. Wel mag de JGZ bijvoorbeeld doorgeven hoeveel kinderen ze hebben doorverwezen naar voorschoolse educatie. In verschillende gemeenten zijn ervaringen opgedaan met formulieren met toestemming van de ouders om verwijsgegevens over voorschoolse educatie door te geven. Van deze toestemming wordt dan een verslag en/of ondertekend formulier in het kinddossier opgenomen.

Overigens hebben de meeste peuterspeelzalen zelf een goed systeem van registratie, observatie en overdracht. Ze hebben een goed beeld van de kinderen die er komen, maar een minder goed beeld van de kinderen die niet komen.

Welke gegevens zijn nodig?

De volgende gegevens zijn nodig om in beeld te krijgen of de doelgroepkinderen verwezen en bereikt worden:

- Het aantal doelgroepkinderen in de populatie. Als het consultatiebureau de signalering doet, moet deze het aantal gegeven indicaties (op basis van de geformuleerde doelgroepdefinitie) bijhouden, dan is duidelijk hoeveel kinderen in de populatie tot de doelgroep behoren. Voor aantallen gewichtenkinderen kunt u de populatieomvang afleiden van het aantal 4- en 5-jarigen met een gewicht.
- Het aantal doelgroepkinderen dat deelneemt aan voorschoolse educatie of is geplaatst op een gewone peuterspeelzaal of kinderdagverblijf. Hiertoe moet een van de betrokken instanties (Consultatiebureau/GGD, VVE-lokatie, gemeente, CJG) de aantallen verwezen en geplaatste kinderen naast elkaar kunnen zetten.

Door combinatie van alle gegevens van de gemeente (bevolkingsgegevens), de JGZ (aantal verwezen kinderen), peuterspeelzalen en kinderdagverblijven (aantal geplaatste kinderen) en onderwijs (gewichtgegevens) is te analyseren hoeveel doelgroepkinderen er zijn en hoeveel doelgroepkinderen deelnemen aan voorschoolse educatie. Hieruit kan het percentage doelgroepbereik in de gemeente worden bepaald¹⁶.

Nog belangrijker is het voor de professionals om tijdens toeleidingsmomenten te weten welke kinderen nog niet bereikt zijn. Als per kind bekend is of het wel/niet behoort tot de doelgroep, en of het wel/niet geplaatst is voor een voorschools educatie-programma, dan kunnen de professionals gericht toeleidingsactiviteiten inzetten (mits dit onderdeel is van de opdracht door de gemeente). Hiervoor zijn afspraken nodig tussen de verwijzers en de aanbieders van voorschoolse educatie, bijvoorbeeld dat de aanbieder standaard terugkoppelt naar de verwijzer wanneer een kind is geplaatst.

De WBP en monitoring: wettelijk kader voor privacy-bescherming

In de Wet Bescherming Persoonsgegevens wordt aangegeven hoe je om moet gaan met bestanden waarin persoonsgegevens voorkomen. Deze bestanden moeten beveiligd worden en de gegevens mogen niet op naam openbaar gemaakt worden of worden doorgegeven aan derden, tenzij de respondent daarvoor ondubbelzinnige toestemming heeft gegeven. Dat betekent dat bijvoorbeeld

peuterspeelzalen alleen aan de gemeente mogen doorgeven welke kinderen deelnemen aan voorschoolse educatie als hun ouders daar ondubbelzinnig toestemming voor hebben gegeven.

Zie: Handleiding voor verwerkers van persoonsgegevens: Wet bescherming persoonsgegevens, www.cbpreweb.nl

¹⁶ Uiteraard gebruikt u dezelfde doelgroepindicatie bij het bepalen van de omvang van de doelgroep in de populatie als gebruikt wordt bij geplaatste kinderen, anders is het percentage bereik weinig betekenisvol.

Voorbeeld: optimaal gebruik van bestaande gegevens

In Zeeland presenteert Scoop een samenhangend inzicht in de relevante kengetallen van de jeugd (0-23 jaar). Er worden verschillende kengetallen samengebracht in de jeugdmonitor. Voor de 2- en 3- jarigen worden hierin tweejaarlijks

gegevens over peuterspeelzaalbezoek opgenomen. Voor elke Zeeuwse gemeente worden aanbod, gebruik, capaciteit, wachtlijsten, openingstijden, ouderbijdragen en knelpunten in beeld gebracht. Zie: www.jeugdmonitorzeeland.nl

5.3 Een sluitend systeem en méér

Deze handreiking is gericht op het bereiken van zoveel mogelijk doelgroepkinderen met voorschoolse educatie. De nadruk ligt dus op het formuleren van de doelgroep, signalering en toeleiding. Uiteraard bent u als gemeente ook bezig met het realiseren van een aanbod voor voorschoolse educatie en met het bewaken van de kwaliteit van het aanbod.

Verder vraagt de doorgaande lijn naar de basisschool de nodige aandacht. Een groot bereik in de voorschoolse periode is niet voldoende; dezelfde kinderen zouden op de basisschool ook vroegschoolse educatie moeten krijgen. In veel gemeenten bestaat de indruk dat de aandacht voor vroegschoolse educatie binnen het basisonderwijs wat verslapt. Of in elk geval is er niet altijd goed zicht op wat er binnen scholen gebeurt. Vandaar dat landelijk met schoolbesturen afspraken zijn gemaakt in de 'Agenda Focus op Vroegschoolse Educatie' (zie www.focusvroegschool.nl). Het is zaak sluitende afspraken te maken met de schoolbesturen (via de LEA) zodat de inspanningen elkaar kunnen versterken. Zorg voor transparantie in de kosten en moeite die de gemeente inzet en vraag eenzelfde duidelijkheid over de inzet van schoolbesturen. De Lokale Educatieve Agenda is hiervoor het aangewezen overleg. Een van de wettelijk vastgestelde doelen van het onderwijsachterstandenbeleid is het maken van afspraken over de doorgaande leerlijn van voorschoolse naar vroegschoolse educatie (WPO, art 167a). Zicht op de doorstroom is daarbij onontbeerlijk, dus spreek daarbij ook af om elkaar over en weer bereikgegevens te leveren.

5.4 Terug naar de praktijk, voorbeeld Almere

Afgelopen jaren hebben veel gemeenten hard gewerkt aan toeleiding van doelgroepkinderen. Gemeenten starten niet bij nul, maar om te kunnen voldoen aan de opgehoogde ambities is het zaak om de toeleiding en werving verder aan te scherpen. Zo ook in Almere. In deze gemeente wordt al jaren gewerkt met een prima toeleidingsprogramma Samen spelen Samen taal (zie 4.3). Daarnaast zijn er concrete en structurele werkafspraken gemaakt tussen de gemeente, de jeugdgezondheidszorg en het welzijnswerk zodat er een goed systeem is van signalering – doorverwijzing en daadwerkelijk plaatsen. Wat eerst een pilot was, is nu wegens succes over de hele stad uitgerold. De volgende stap is ook andere partijen te betrekken bij de toeleiding: organisaties voor inburgeringstrajecten, het onderwijs, de bibliotheek. Het liefst alle plekken waar ouders en kinderen komen. De werkwijze voor VVE in Almere is dat bij knelpunten of aandachtspunten vanuit de stuurgroep een werkgroep wordt opgezet. Er is een werkgroep monitoring, doorgaande lijn en overdrachtsformulier. Daar kan nu een werkgroep Toeleiding aan worden toegevoegd.

De gemeente ontwikkelt niks op eigen houtje. Wel worden bepaalde initiatieven genomen om het VVE-beleid te verbeteren en daar wordt dan uitgebreid over gesproken met de betreffende organisaties.

'Zolang je met elkaar in gesprek bent is er voortgang,' (peuterspeelzaalwerk).

En vervolgens wordt het besproken in de stuurgroep VVE. De gemeente staat ook open voor nieuwe initiatieven en start dan het liefst met een pilot. Bij gebleken succes bekijken zij of het iets is wat voor de hele gemeente geschikt is.

'Het toeleidingssysteem is van onderaf ontwikkeld door de jeugdgezondheidszorg en het peuterspeelzaalwerk. Daardoor heeft het veel draagvlak en is nu uitgegroeid tot een succesvol traject,' (jeugdgezondheidszorg).

De uitvoerende partijen worden verzocht gegevens te verzamelen zodat de gemeente de voortgang goed kan volgen en de werving en aanbod kan aanpassen. Daar zijn van begin af aan goede afspraken over gemaakt. Er is een eigen systeem opgezet waar al doende gegevens aan zijn toegevoegd. Op dit moment is de gemeente bezig een VVE-monitor op te zetten. En dat blijkt geen overbodige luxe: *'Wij dachten de doelgroep goed in beeld te hebben, maar dat valt toch tegen,' (gemeente).*

Checklist bij een sluitend systeem

- Zicht op financiering voorschoolse educatie
- Zicht op consequenties van WBP en WGBO
- Afspraken met JGZ, peuterspeelzalen en andere relevante instellingen over de overdracht van gegevens
- Toestemmingsformulieren voor het doorgeven van gegevens voor ouders
- Registratie van gegevens: aantal doelgroepkinderen, aantal doelgroepkinderen dat deelneemt aan voorschoolse educatie, leerlinggewicht, etc.
- Monitorsysteem

Afkortingenlijst

CJG	: Centrum voor Jeugd en Gezin
JGZ	: Jeugdgezondheidszorg
GGD	: Gemeentelijke (of Gewestelijke of Gemeenschappelijke) Gezondheidsdienst.
LEA	: Lokaal Educatieve Agenda
OAB	: Onderwijsachterstandenbeleid
OCW	: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
VETC-ers	: Voorlichters Eigen Taal en Cultuur
VVE	: Voor- en vroegschoolse educatie
WBP	: Wet Bescherming Persoonsgegevens
WGBO	: Wet Geneeskundige Behandelingsovereenkomst

Meer weten?

www.delokaleeducatieveagenda.nl

Hier is o.a. een overzicht te vinden van financiële middelen voor VVE

www.nji.nl

Met onder meer een overzicht van wetenschappelijk onderzoek naar bestaande VVE-programma's, in de zogenaamde databank effectieve jeugdinterventies.

www.jeugdinterventies.nl

Met onder andere informatie over VVE-programma's

www.rivm.nl/jeugdgezondheid

Met onder andere informatie over de omgevingsanalyse

www.onderwijsinspectie.nl

Website van de Inspectie van het onderwijs

www.focusvroegschool.nl

De website die hoort bij het ondersteuningstraject bij de 'Agenda op vroegschoolse educatie'.

www.versterk.nl

Landelijk project voor versterking van de kwaliteit van VVE) door scholing en ondersteuning te bieden aan beroepskrachten

www.cbpweb.nl

Met informatie over de Wet Bescherming Persoonsgegevens

www.minocw.nl

Website van het Ministerie van OCW

www.vng.nl

Website van de VNG

Geraadpleegde experts

Voor de totstandkoming van deze brochure hebben we de volgende personen geraadpleegd:

Actiz	: Jacqueline de Vries
AOB	: Liesbeth Verheggen
Forum	: Zeki Arslan
Gemeente Almere	: Veronique Jabri
GGD Nederland	: Sabine Neppelenbroek
Jeugdgezondheidszorg	
Zorggroep Almere	: Monique Nachbar
KBO	: Ron Davids
LPP	: Ton Biesta/Annette Mullink
Ministerie van VWS	: Sonja Hoedjes/Una Huizenga
MO-groep	: Ernst Radius
RIVM	: Sabina Postma
Universiteit Utrecht	: Paul Leseman
VNG	: Elly Dekker/Jamil Jawad
Welzijnswerk de Schoor	: Anneke Winter

Met dank aan de gemeenten die we als voorbeeld hebben genoemd.

Bijlage

Samenvatting van de wettelijke verplichtingen van gemeenten in verband met voorschoolse educatie

Wet Primair onderwijs artikel 167a

Burgemeester en wethouders en de bevoegde gezagsorganen van de scholen en de kinderopvang, bedoeld in de Wet Kinderopvang in de gemeente voeren tenminste jaarlijks overleg over het voorkomen van segregatie, het bevorderen van integratie en het bestrijden van onderwijsachterstanden, de afstemming over inschrijvings- en toelatingsprocedures en het uit het overleg voortvloeiende voorstel van het bevoegd gezag van in de gemeente gevestigde scholen om tot een evenwichtige verdeling van leerlingen met een onderwijsachterstand over de scholen te komen, waaronder de doorlopende leerlijn van voorschoolse educatie naar basisonderwijs. Het overleg is gericht op het maken van afspraken over de in de eerste volzin bedoelde onderwerpen. Deze afspraken hebben zoveel mogelijk het karakter van meetbare doelen.

Besluit vaststelling doelstelling en bekostiging onderwijsachterstandenbeleid 2006–2010 (26 september 2006)

Verplichting gemeenten:

- a. Burgemeester en wethouders van een gemeente geven aan op grond van welke criteria een doelgroepkind in aanmerking komt voor het volgen van voorschoolse educatie;
- b. de voorschoolse educatie wordt tenminste drie dagdelen per week gedurende een jaar gegeven.

Specificatie voorschoolse educatie: een programma dat door gekwalificeerd personeel wordt verzorgd in kinderdagverblijven en peuterspeelzalen voor doelgroepkinderen van 2 en 3 jaar

Besluit brede doeluitkering sociaal, integratie en veiligheid (26 april 2005)

In het MOP 2005-2009 formuleren de GSB-steden de beoogde resultaten mbt de aanpak van onderwijsachterstanden. Het gaat voor wat betreft VVE om het aantal peuters en kleuters dat deelneemt aan voor- en vroegschoolse programma's.

Bestuurlijke Overeenkomst over voorschoolse educatie in de G4 (17 maart 2008)

G4 en OCW ondersteunen elkaar in het streven in 2011 een voorschools aanbod te kunnen doen aan alle kinderen in de G4 die dat op grond van de door de gemeenten gehanteerde criteria nodig hebben. Tevens stimuleren zij de ouders van deze kinderen hen ook aan de voorschoolse educatie te laten deelnemen.

Er is een specifiek aantal te realiseren plaatsen per gemeente afgesproken. De voorschoolse plaatsen voldoen aan hoge kwaliteitseisen; er wordt vanuit gegaan dat er voorschoolse plaatsen van 4 dagdelen worden aangeboden, waarbij wordt gewerkt met 2 leidsters op een groep of een gunstige leidster-kind-ratio en er wordt gewerkt met bewezen effectieve methoden. Als hiervan wordt afgeweken worden plaatsen van een gelijk kwaliteitsniveau geboden.

Bestuurlijke afspraken Voor- en Vroegschoolse Educatie (3 april 2008) ('Convenant VNG-OCW')

Het doel van de afspraken is dat in 2011 gemeenten voldoende VVE-aanbod hebben voor alle doelgroepkinderen en voldoet het VVE-aanbod aan de benodigde kwaliteitseisen.

Afgesproken is:

- Gemeenten bieden alle kinderen die VVE nodig hebben een plaats aan. Gemeenten bepalen

welke kinderen van 2,5 tot 4 jaar VVE nodig hebben. Het gaat minimaal om het aantal plaatsen dat overeenkomt met het aantal voorschoolse doelgroepkinderen op basis van de gewichtenregeling zoals die in 2011 geheel is ingevoerd. Op deze plaatsen nemen ook kinderen van inburgeringsgerechtigden- en behoeftigen deel aan VVE.

- Gemeenten spannen zich in om op 1 augustus 2011 alle voorschoolse doelgroepkinderen te bereiken met VVE, zowel via de kinderopvang als de peuterspeelzaal. Dit betekent ondermeer dat gemeenten de hoogte van de financiële bijdrage van ouders in het peuterspeelzaalwerk zodanig vaststellen dat dit voor die ouders geen financiële belemmering is om hun kind aan VVE te laten deelnemen.
- Op plaatsen waar VVE wordt aangeboden, volgen doelgroepkinderen vier dagdelen per week een VVE-programma dat wordt verzorgd door gekwalificeerde leidsters. Gemeenten spannen zich in om VVE-programma's te gebruiken waarvan de effectiviteit op de Nederlandse taalontwikkeling is bewezen. Gemeenten spannen zich voorts in om de VVE-programma's uit te voeren met een dubbele bezetting of een gunstige leidster-kind-ratio.
- In de LEA komen extra afspraken:
Naast de afspraken over de onderwerpen, genoemd in artikel 167a van de Wet op het primair onderwijs, maken gemeenten afspraken met betrokkenen over:
 - a. de maatregelen om het bereik van doelgroepkinderen te verhogen, waarbij ook het aanbod van VVE-programma's in de kinderopvang wordt geregeld,
 - b. de criteria op grond waarvan een professional van de Jeugdgezondheidszorg op tweejarige leeftijd een risico op een taalachterstand in het Nederlands signaleert, waarbij in ieder geval een analyse plaatsvindt van het taalaanbod in het Nederlands in de omgeving van het kind,
 - c. een voldoende dekkend aanbod van VVE-programma's met het oog op het voorkomen van segregatie.

Colofon

Uitgave

Oberon, Onderzoek en Advies. www.oberon.eu

Sardes. www.sardes.nl

Tekst

Wendy de Geus (Oberon)

Heleen Versteegen (Sardes)

Joke Kruiter (Oberon)

Opdrachtgever

Ministerie van OCW

Vormgeving

Cas de Vries, Dvada

Druk

USP bv

Fotografie

Sijmen Hendriks

ISBN

978 90 77737 42 2

Oberon

ONDERZOEK & ADVIES

POSTBUS 1423

3500 BK UTRECHT

TEL. : 030 - 230 60 90

FAX : 030 - 230 60 80

E-MAIL : INFO@OBERON.EU

INTERNET : WWW.OBERON.EU

ST JACOBSSTRAAT 63

POSTBUS 2357

3500 GJ UTRECHT

TEL 030 - 232 62 00

FAX 030 - 233 30 17

E-MAIL SECRETARIAAT@SARDES.NL